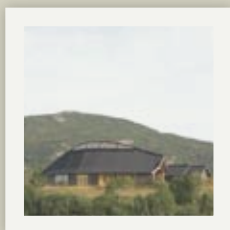
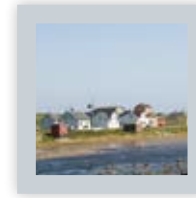

Nasjonalt senter for kvensk språk og kultur

KAINUN INSTITUTTI
KVENSKE INSTITUTT

Kainun insti-
tutti – Kvensk
institut on
perustettu vuonna
2005. Instituutin vi-
rallisia avajaisia vie-
tettiin vuonna 2007. Kveeni-instituutti
on kansallinen kainun/kveenin kielen
ja kulttuurin keskus.

nin kieltä ja kult-
tuuria sekä edistää
kielen käyttöä
yhteiskunnassa.

Kainun instituutti –
Kvensk instituttin
sääntöjen mukai-
sina perimmäisinä
tarkoituksina ovat:

1. Kveenin kieli ja kulttuuri tulee tunne-
tuksi ja hyväksytyksi sekä kveenien että
norjalaisen pääväestön keskuudessa
2. Kaksikielisyyden saavuttaminen myös
nuorempien sukupolvien keskuudessa
kveenien asuinalueilla
3. Kveenin kielestä ja kulttuurista tulee yk-
sittäisten ihmisten ja koko yhteiskun-
nan voimavara

Instituutin toimintaa rahoitetaan Kirkko-
ja kulttuuriministeriön perustuella. Kan-
sallisia tehtäviämme ovat kveenin kielen
kieliraadin hallinnointi sekä kveenin kie-
lestä ja kulttuurista tiedottaminen.

Kveeni-instituutin johtokuntaan kuuluvat
edustajat Ruijan Kveeniliitosta, Porsangin
kunnasta, Kveeniliiton Pyssyjoen ja Lem-
mijoen paikallisjärjestöistä, Finnmarkin
korkeakoulusta ja Tromssan yliopistosta.

Instituutin päämääränä on kehittää, do-
kumentoida ja tehdä tunnetuksi kvee-

KVEENI-SANAN ALKUPERÄÄ

Norjan valtio tunnusti kveenit kansalliseksi
vähemmistöksi vuonna 1998. Kansallinen vä-
hemmistö on vähemmistöryhmä, jolla on pit-
käaikaiset suhteet valtioon. Muita Norjan kan-
sallisia vähemmistöjä ovat juutalaiset, romanit,
tataarit ja metsäsuomalaiset.

Kveenit eivät perinteisesti ole käyttäneet itses-
tään nimitystä kveeni. Ensisijaisesti nimeä ovat
käyttäneet naapurikansat.

Ensimmäistä kertaa kveeni-
sanaa on rekisteröity käytetyn
Ottarin puheessa 800-luvun
loppupuolella. Saagoista Egilin
saaga on tärkein kveenejä kos-
keva lähde. Saagan on todennä-
köisimmin kirjoittanut Snorre
Sturlason noin vuonna 1230.
Kveeni-nimitys löytyy useis-
ta keskiajalta peräisin olevista
muinaisnorjalaisista lähteistä.
Veroluetteloissa henkilöitä on
määritelty kveeneiksi 1500-luvulta alkaen.

Nimityksenä kveeni tuli yhä yleisempään
käyttöön 1800-luvun kuluessa. Samaan aikaan
sana alkoi saada ei-toivottua halventavaa mer-
kitystä, joka johtui poliittisesta ja kulttuurises-
ta syrjinnästä. Syrjintä johti siihen, että kvee-
nit itse alkoivat ottaa etäisyyttä nimitykseen.
Norske Kveners Forbund / Ruijan Kveeniliitto
perustettiin vuonna 1987.

Sanan etymologia, eli alkuperä, on yhä
kiistelty.

HISTORIAA

Kveenit asuvat nykyisin pääasiassa Pohjois-
Tromsissa ja Finnmarkissa. Pohjois-Tromsissa
kveenien asuma-alueiksi lasketaan Isovuono,
Raisi ja Naavuono. Finnmarkissa kveenit asu-
vat lännessä Alattiossa, Lemmijoessa ja Pyssyjo-
essa sekä idässä Pykeijassa, Näätämössä, Paats-
joessa, Vesisaaressa, Annijoessa, Kallijoessa ja
Tenossa.

Ensimmäiset kirjalliset tie-
dot Pohjois-Norjan kveeniasu-
tuksesta löytyvät 1520-luvun
veroluetteloista. Kveenien asu-
tushistoria on tavallisesti jaettu
kolmeen vaiheeseen. Ensimmäi-
sen vaiheen runsaampi muutto
ja asettuminen Pohjois-Norjaan
sijoittuu 1700-luvun alkupuolel-
ta noin 1820-luvulle asti. Viljavat
jokilaaksot ja vuonojen pohjukat
Länsi-Finnmarkissa ja Pohjois-
Tromsissa olivat maanviljelyksen

kannalta houkuttelevia alueita.

Toisessa asutusvaiheessa, noin 1820-luvulta
1890-luvulle asti, maahanmuutto alkoi muis-
tuttaa nykyaikaista työn perässä muuttamis-
ta. Kaivoksista, kalastajakylästä ja kaupungeis-
ta tuli tärkeitä asuinpaikkoja. Tässä vaiheessa
muuttovirran pääpaino alkoi vähitellen kääntyä
Itä-Finnmarkkia kohti.

1890-luvulta alkaneessa kolmannessa asutus-
vaiheessa maahanmuutto alkoi hiipua ja väes-
töpohja pysyä muuttumattomana. Vuoden 1930
väestölaskenta oli viimeinen, jossa kveenit lu-
ettiin omaksi ryhmäkseen. Tänä päivänä ei ole
olemassa virallista tietoa kveenien lukumääräs-
tä Norjassa.

YLEISESTI KIELISTÄ

Maailmassa puhutaan tällä hetkellä noin 5 000-6 000 eri kieltä. Suurimmalla osalla kielistä on vain pari tuhatta tai muutama sata äidinkielistä puhujaa. Vain 3-4%:lla maailman kielistä, eli noin parilla sadalla kielellä, on yli miljoona puhujaa. Näiden kielten yhteenlaskettu määrä tekee 95% maapallon väestöstä. Toisin sanoen 5% maapallon väestöstä puhuu 97% maailman kielistä.

Kveenin kieli hyväksyttiin omaksi kielekseen Norjassa huhtikuussa 2005. Päätöstä edelsi perinpohjainen keskustelu siitä, missä määrin kveeni on oma kielensä vai onko se vanha suomen murre.

Kielitieteessä ei ole olemassa välinettä, jolla kyetään erottamaan murre kielestä.

Kveenin tunnustamisella omaksi kielekseen oli useita perusteita:

- + kveeniä puhutaan Suomen rajojen ulkopuolella
- + kielellä on pitkä historia Suomen rajojen ulkopuolella
- + suomi ja kveeni ovat kehittyneet eri suuntiin
- + suomenkielisellä ja kveenillä voi olla vaikeuksia ymmärtää toisiaan

KVEENIN KIELI

Kveeni on suomalais-ugrilainen kieli, jolle läheistä sukua ovat meänkieli ja pohjoislappilaiset murteet. Tänä päivänä kveenin kieltä pidetään uhanalaisena kielenä. Kveenin kieli elää nykyisin ainoastaan puhuttuna kielenä vanhempien kveenisukupolvien keskuudessa kveenien asuma-alueilla.

Kveenin kielelle ollaan kehittämässä omaa kirjakieltä. Kirjakielen tarkoituksena ei ole hävittää eri kveenimurteiden kielellisiä eroja. Kirjakieli lisää kveenin kielen käyttöä ja kieltä on mahdollista kehittää.

Pohjoismaissa pitkät ja hyvät perinteet kirjoittaa murteilla.

Murteita ja kielimuotoja pidetään vahvoina identiteetin merkkeinä. Kirjailija Alf Nilsen-Børsskog on hyvä esimerkki kveenikirjailijasta, jonka kieli on peräisin hänen omasta murteestaan.

Syksyllä 2006 käynnistyneessä *Landslaget for lokal- og privatarkiv* -projektissa tutkittiin kveeneihin liittyvää arkistomateriaalia. Projektin ansioihin kuuluvat Kistrandin kunnasta (nyk. Porsanki) löytyneet huomattavat kielelliset löydökset. Ne osoittavat, että kveenin kieli on ollut laajassa käytössä jo 1800-luvulla.

KVEENIMURTEET

Suomen kielen nauhoitearkistossa on yli 400 tuntia kveenin eri murteiden nauhoitteita. Nauhat kattavat koko kveenialueen Pohjois-Tromsista Itä-Finnmarkkuun. Ensimmäiset nauhoitteet ovat peräisin Pohjois-Tromsista vuodelta 1959, viimeisimmät kenttätyöt tehtiin kesällä 1973 Alattion seudulla. Suurin osa tallenteista, lähes 300 tuntia, on tehty 1970-luvun alussa. Vanhempaa kirjallista kveenin murteiden dokumentointia ovat tehneet esimerkiksi Just Qvigstad (1853-1957) ja Johan Beronka (1885-1965).

Raisi 1892/1893

Se oli kerran yks mies, joka meni väylhän kaloja pyytämhän. Niin se tuli kova sää, ja hän pölkäis kovasti. Mutta se hän havais, että se tuli joku niinku mies yli riipon, ja se tahtoi voolin hältä, ja se antoi sillet sen; mutta se pölkäis sallaa. Mutta vaikka oli kova sää, se ei tullu kuitenkaan noppa venheesen, ja ku het tulthin liki kotipaikka, niin se katois meritrolli, ja mies pääsi lykylisesti kothiin.

Naavuono 1892/1893

Se oli Nilla yhen lantalaisen nimi, joka tuli Alattihjan tässä viime satavuosisilu'ussa, ja hän otti asuman Jokitörmälet. Ennen häntä olit jo ruijalaiset asuhman tulhet sinnet, ja Tanskan kuninkas oli lähättynyt yhen amtmannin Alattihjan; mutta hän oli kovin kova mies, ryösti ausjilta kaikkit, mitä hänen mielestä oli hället tarpheelinen ja hyvä.

Vesisaari (12.2.1917)

Finmarkussa on ushein pahat sääit; muutamat tormit on niin kovat että niitä muis-tethan vuosikymmeniä. Kahestoista februaari yheksäntoista sattaa ja seittemän-toista oli semmonen tormi ympäri Finmarkkuua. S'oli kovviin Vesisaaren tienhoila. Se paukahti juuriko pyssynsuusta vähhää ennen puoltapäivää, ja tuli niin ankaran lumituiskun kansa, että ethensä ei nähny, ja että oli vaikia saaha vettä henkiä.

Pyssyjoki ~ 1922

Täälä on kova ja pitkä talvi; oktooperissa jo alkkaa täysi kova talvi; ei ennään saate-ta fiskata; ainuastansa net fiskarit, joila on hyvät muturiseitat, fiskaavat vielä. Tässä kylässä ei ole ko yhdellä miehelä muturiseitta; muila ei ole ko pienet, aukkeet venheet. Silläpä se joutuu pienilä venetfiskarilla kovaksi ja pitkäksi talvi.

Kaikki lainaukset ovat peräisin: Beronka, Qvigstad ja Pyykkö, HIF-undervisning. 2007:2

Kuvat: Ruijan Kveeniitto, Kainun institutti – Kvensk institutt, Museovirasto.

KVEENIMURTEET

1. Yykeä
2. Raisi
3. Naavuono
4. Alattio
5. Porsanki
6. Teno
7. Pohjois-Varanki
8. Etelä-Varanki

↕
Länsimurteet

↕
Itämurteet

Kainun institutti – Kvensk institutt
Postiloova / Postboks 160
N-9716 Pyssyjoki / Børselv
E-posti / E-post: post@kvenskinstitutt.no
Tel. +47 78 46 10 10
Fax: +47 78 46 10 11
www.kvenskinstitutt.no